

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Pavla Lízalová

Vypracovala:
Leona Jonášová

Brno 2008

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno, 22.3.2008

.....
Leona Jonášová

P o d ě k o v á n í

Děkuji paní Mgr. Pavle Lízalové za metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za jejich morální podporu a pomoc, které si nesmírně vážím.

.....
Leona Jonášová

OBSAH

Úvod	3
1. Vývoj a kulturní kořeny rodiny	5
1.1 Rodina v pravěku	5
1.2 Rodina a výchova ve starověkém Řecku	6
1.3 Rodina a výchova ve starověkém Římě	8
1.4 Rodina a výchova ve středověku	10
1.5 Rodina a výchova v novověku	11
1.6 Rodina a výchova dnes	12
1.7 Dílčí závěr	14
2. Rodinné prostředí a situace	15
2.1 Narození dítěte	16
2.2 Rodina a škola	16
2.3 Rodina a dospívání	17
2.4 Rodina a rozvod	18
2.5 Nevlastní rodina	20
2.6 Rodina s jedním rodičem	21
2.7 Náhradní rodinná péče	23
2.8 Dílčí závěr	26
3. Výchova	27
3.1 Výchovné styly	27
3.2 Výchova a vzory	28
3.3 Důslednost ve výchově	29
3.4 Odměna a trest	30
3.5 Rodinné rituály	31
3.6 Jak vychovávají hračky	32
3.7 Zvíře jako vychovatel	34
3.8 Deset „zlatých“ pravidel	35
3.9 Dílčí závěr	37

4. Manželská a rodinná poradna	38
4.1 Kam a proč do manželských a rodinných poraden	38
4.2 Podmínky poskytování služeb	40
4.3 Konzultace s poradcem	41
4.4 Odborná praxe	41
4.5 Dílčí závěr	44
Závěr	45
Resumé	47
Anotace	48
Seznam použité literatury	49

Úvod

Dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování. O to více je schopno se adaptovat na podmínky, v nichž od narození žije a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje. To, čemu se dítě naučí, je v podstatě určováno působením rodiny. Rodina uspokojuje biologické a psychické potřeby dítěte, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rovněž mu poskytuje základní výkladové vzorce pro poznávání světa a působí na vytváření představy dítěte o sobě samém. Tím se rodina stává významným činitelem při utváření osobnosti dítěte. Protože je dítě na své rodiče ve všem odkázáno, je kvalita i kvantita rodinné péče rozhodujícím činitelem v jeho vývoji. V rodině se pokouší poprvé uplatnit své schopnosti, z reakcí rodičů, z odměn a trestů se dozvídá nejen to, co je správné a špatné, ale i to, jak je ve svých činnostech úspěšné. Dozvídá se tím vlastně, jaké je.

Rodina je nositelem primární socializace. Dítě přijímá vlivy kultury, do které patří, přijímá hodnoty a morální normy, učí se vzorcům chování. Vliv rodiny je mimořádný i na utváření sebepojetí a sebehodnocení obrazu vlastního já u dítěte. Rodina se tak podstatným způsobem podílí na vytváření základu osobnosti dítěte. Proto je také předmětem zájmu sociální pedagogiky, která se v této oblasti zaměřuje především na prostředí a problematiku všech negativních vlivů, které ohrožují výchovu a vývoj dítěte ve zdravého a odpovědného jedince, např. dysfunkce rodiny, týrání a zneužívání dětí, ústavní výchova, náhradní rodinná výchova, ohrožení drogami, delikvence mládeže apod.

Cílem mé práce je přiblížit vývoj rodiny z historického hlediska a dále popsat vztah dnešních rodičů k dětem, zamyslet se nad způsoby výchovy a problémy v rodinných vztazích. K jeho splnění jsem si stanovila následující hypotézu - *Konflikt v rodině působí i na dítě, čímž významně ovlivňuje jeho budoucí vývoj.*

V první kapitole bakalářské práce se snažím popsat vývoj a postavení rodiny ve společnosti, postavení jednotlivých jejích členů, a to v průběhu historie, neboť stejně jak se vyvíjela společnost, vyvíjela a měnila se i podoba rodiny. Ve druhé kapitole se zabývám různým výchovným prostředím, ve kterém se dítě pohybuje od svého narození, a také situacemi, které ovlivňují jeho budoucí vývoj. Okrajově jsem naznačila i význam školy, což by mohlo být zajímavé téma jiné práce. Třetí kapitolu jsem ponechala samotné výchově. S ohledem na téma práce jsem se zaměřila na výchovné styly a prostředky, které dle mého názoru významně napomáhají rodičům a podílí se tak

na výchově a vývoji dítěte, např. vzory, rituály, důslednost, odměna a trest, hračky, zvířata.

Téma závěrečné kapitoly své bakalářské práce jsem zvolila v souladu se svou odbornou praxí v manželské a rodinné poradně. Snažila jsem se blíže popsat její činnost a význam pro dnešní rodinu. Zaměřila jsem se na otázky kam a proč chodit do manželských poraden, jaké jsou podmínky poskytování jejich služeb a jakým způsobem probíhá samotná konzultace. V závěru této kapitoly jsem popsala výsledky svého výzkumu, který jsem měla možnost při své praxi uskutečnit.

1. Vývoj a kulturní kořeny rodiny

Myslím, že nikdo z nás si v dnešní době již nedovede přestavit neorganizovanou lidskou společnost. Její nejmenší jednotkou je právě rodina, která vznikla především z potřeby ochraňovat a v budoucnu vzdělávat a připravovat své potomky na další život. Je místem uspokojování fyzických a psychických potřeb, místem, ve kterém si člověk vytváří první hodnoty. Rodina je útočištěm před okolním světem. Ve své podstatě je nejvýznamnější formou organizace soukromého života, která vychází ze dvou rovin vztahů. Na jedné straně je to vztah partnerský, tj. vztah mezi mužem a ženou, na druhé straně vztah příbuzenský, jako např. vztah mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci. V této kapitole jsem se snažila přiblížit vývoj rodiny, neboť tak, jak se vyvíjela společnost, měnila se v průběhu historie i podoba rodiny.

1.1 Rodina v pravěku

Člověk dnešního typu se objevuje v mladší době kamenné. Jediný vědní obor, který nám může přiblížit jeho život, je archeologie. Tento člověk žil ve skupinách, které byly s největší pravděpodobností pokrevně spřízněné. Skupina odvozovala svůj původ od společného mýtického předka, obývala společné teritorium, sdílela stejné náboženství a uplatňovala pravidla, týkající se zákazu a povolování sňatků.

Jednalo se o organizovanou skupinu, kde měl každý svoji roli. Muži zastávali úlohu ochránářskou a lovem zajišťovali potravu. Ženy se zabývaly sběrem a výchovou dětí. V každém případě ale zastávaly významné postavení ve skupině, a to svojí schopností rodit děti, čímž zajišťovaly život skupiny. Důkazem mohou být nalezené sošky žen, znázorňující ženské tělo s výraznými atributy mateřství.

Co se týká porodnosti, ta byla velmi nízká, a to z mnoha důvodů. Jednou z příčin je skutečnost, že sexuální kontakt mezi mužem a ženou nebyl tak častý. Většinou žili odděleně a něco jako intimita vůbec neexistovalo. Také se praktikovaly různé antikoncepční metody, jednou z nich bylo např. dlouhodobé kojení dětí. Prováděly se i uměle vyvolané potraty. Z důvodu omezených schopností v obstarávání potravy ani nebylo možné, aby se skupina rozmnožovala jen tak. Příčinou nízké porodnosti byla i ta skutečnost, že se skupiny často stěhovaly a žena, která musela nést celý majetek by s více jak jedním dítětem přesun těžko zvládla.

Změna nastala s tzv. neolitickou revolucí kolem roku 8000 př. n. l. Příznivé klimatické podmínky dovolují lidem, aby se usadili na jednom místě, začali pěstovat rostliny a chovat zvířata. Se vznikem těchto sídel dochází samozřejmě i k rozvoji řemesel, obchodu a vojenství. Společnost se začíná rozlišovat podle majetku, vedoucí postavení ve společnosti a v rodině získávají muži. Roste porodnost a tím i počet obyvatel na jednotlivém území.

1.2 Rodina a výchova ve starověkém Řecku

V 8. a 7. století př. n. l. byla řecká společnost organizována podle rodů. Jednalo se o soubor rodin, jejichž muži odvozovali svůj původ od společného předka, kterého uctívali a používali jeho jméno. Rod měl krále, který byl současně nejvyšším politikem a soudcem. Nejmenší jednotkou společnosti byl oikos. Nejednalo se pouze o členy určité rodiny žijící pospolu, ale znamenal i zvířata, otroky, veškerý inventář a obydlí. Dnes bychom oikos mohli přiřadit spíše k pojmu domácnost. Větším celkem, jehož byl oikos základní jednotkou, byl polis – nezávislý městský stát.

Rodina byla striktně patriarchální. Společnost nutila muže ke sňatkům. Nejednalo se o sňatky z lásky, důvodem ke sňatku bylo zajištění mužského následovníka, který by udržoval rodinný kult, v opačném případě by zemřelý nemohl být na onom světě šťastný. Mužům, kteří se odmítali ženit, hrozil trest nebo veřejné opovržení.

Bylo zvykem, že se o dívku ucházelo několik nápadníků současně. Pořádaly se pro ně soutěže (např. atletické, pěvecké, rétorické) a otec nevěsty pak vybral toho nejlepšího. Ženich přinášel otcovi nevěsty dary, ten pak dal dceři věno, které jí bylo v případě, že byla manželem později zapuzena, vráceno, aby mohla vést slušný a nezávislý život. Jedno bylo jasné - žádná žena nesměla zůstat svobodná. Na neprovdanou ženu se pohlíželo po právní stránce jako na dítě a stejně tak s ní bylo zacházeno. Výjimku tvořili pouze ženy, které se staly kněžkami v chrámech. Postavení ženy v rodině bylo podřízené. Nepřicházelo v úvahu, aby nad ženou nevládla nějaká autorita. Většinou se zdržovaly ve vyhrazené části domu a ven téměř nevycházely. Vzdělávaly se minimálně. Úkolem všech vdaných žen byla výhradně péče o domácnost. Muž pobýval s ženou doma velmi zřídka. Dokonce i sexuální styk s legitimní manželkou byl upraven zákonem, aby tak bylo pojištěno narození legitimního mužského jedince. Mužům se tolerovaly konkubíny, což byly většinou otrokyně, ale také jinoši. Homosexualita nebyla žádným prohřeškem, mnohdy byl sex s muži ceněn výš než sex se ženou.

Svatba a narození prvního dítěte byly provázeny různými rituály. Lidé věřili, že na každé první věci a bytosti leží kletba, která může být zrušena pouze obětí. Proto se kolikrát obětovaly kromě zvířat i prvorozené děti a prostitute řešila obavy z prvního sexuálního styku. Narozené dítě si otec prohlédl a pokud trpělo nějakou viditelnou vadou, mohl jej zavrhnout. Levobočci byli svým otcem uznáni za legitimní potomky pouze v případě, pokud manželka neporodila dítě. Dítě se křtilo dvakrát – pátý den po narození bylo přijato do rodu, o pět dní později dostalo vlastní jméno. Do té doby nebylo považováno za plnoprávnou bytost.

Potraty byly tolerovány, v případě vdaných žen však byl vždy nutný souhlas manžela. Dalším prostředkem k regulaci rodiny bylo odkládání dětí, a to manželských i nemanželských, nedonošených či nemocných. Dítě bylo umístěno v košíku nebo v hliněné nádobě na veřejném místě. Takto nalezené dítě se mohlo stát otrokem, v případě, že se ho ujala bezdětná žena a její muž dítě uznal za své, získalo dítě stejné postavení jako vlastní dítě. Většina takto odložených dětí však během několika hodin zemřela. Rodina byla pod ochranou bohyně Héry a byla velmi vysoce ceněna, neboť pouze dobrá rodina tvořila pevný základ každé obce.

V celém antickém Řecku byla výchova určena jen pro svobodné občany a nebyla jednotná. Lze rozeznat dva typy výchovy: spartský a athénský. Cílem výchovy ve Spartě bylo vypěstovat v chlapcích udatnost v boji a schopnost ovládat masy porobeného obyvatelstva, proto se kladl důraz především na výcvik tělesný. Chlapci byli ve svých 7 letech odebráni rodičům a byli vychováváni v družinách. Každé družině velel muž, kterého museli bezpodmínečně poslouchat, jinak následoval trest. Učili se skromnosti v jídle i oblékání, hudbě, četbě, zpěvu, cvičili se v běhu, vrhání oštěpem a diskem, zápolení aj. Od 12 let se výchova stala tvrdší. Chlapci dostávali méně jídla, což mělo za následek nárůst krádeží. Tím se však zvyšovala jejich obratnost a chytrost. Takže zatímco polapení zloději byli trestáni, ti, kterým se podařilo utéct, byli chváleni. Ve svých 15 letech se mohli občas zúčastnit společenských hostin mužů a naslouchat rozhovorům o věcech politických i etických a obohacovat tak své vědomosti. Ve svých 20 letech se stali vojáky. Právoplatnými občany se stali až ve svých 30 letech a mohli založit vlastní rodinu. Dívky zůstávaly doma. Jejich duševní i tělesné výchově byla věnována značná pozornost, neboť po odchodu mužů do války bylo jejich úkolem chránit město před nepřítelem. Cvičily se tak v pětiboji, ve skocích, ale i v tanci a míčových hrách.

V Athénách byla naproti tomu tělesná a duševní složka výchovy celkem harmonicky sladěna. Péče o výchovu byla věcí rodičů a stát na ni jen dohlížel. Většina dívek zůstávala doma, aby se naučila tomu, co se od nich bude očekávat v dospělosti, např. vaření, spravování domácnosti, předení a tkaní. Ani pro chlapce nebyla školní docházka povinná, ale obec považovala za věc cti, aby se její občané mužského pohlaví naučili, pokud možno, alespoň základům čtení a psaní a i sirotkům, jejichž otcové zemřeli v boji za vlast, platila učitele. Úplná negramotnost byla tedy v Athénách spíše vzácností. Školy byly pouze soukromé, a proto délka školní docházky závisela na ekonomické situaci rodiny. Do 7 let pečovali o dítě rodiče, popřípadě chůva nebo vzdělaný otrok, který ho měl učit slušnému chování a provázel chlapce až do doby, kdy dospěl v eféba. (po dovršení 18 let byl muž povinen absolvovat dvouletou vojenskou službu = efébie).

Od 7 let navštěvovali chlapci školy, učili se výchově tělesné (pětiboj – skok daleký, běh, vrh diskem, metání oštěpem a zápas) a múzické (hudba, zpěv, tanec, náboženství, čtení, psaní, počítání). Zhruba v 16 letech bylo vzdělání ukončeno. Mladíci ze zámožných rodin se dále vzdělávali v gymnasiích, kde se připravovali na veřejné závody, poslouchali přednášky filosofů, navštěvovaly školy sofistů, kde rozšiřovali své vzdělání v oblasti politiky, rétoriky, astronomie, geometrie atd., a školy rétorů, kde se učili řečnickému umění před soudem. Se státní správou se seznamovali na soudních přelíčeních a na sněmech.

1.3 Rodina a výchova ve starověkém Římě

Hlavním článkem římské společnosti byla rodina. Hlavou rodiny byl otec (pater familias), jehož úkolem bylo mít velkou a dobře fungující rodinu. Jako nejdůležitější člen rodiny měl spoustu práv a povinností, např. spravoval veškerý majetek, prováděl náboženské oběti, rozhodoval o trestech pro jednotlivé členy, rozhodoval o výchově a vzdělání dětí, a to dokonce i po své smrti, zastupoval rodinu na veřejnosti a před úředníky. Rozhodující bylo také jeho slovo týkající se sňatků a nakládání s otroky. Vše, co rodina vytvořila, patřilo otci. Muž zastával ve společnosti výsadní postavení. I když se moc otce zdá nedotknutelná, v případě neplnění svých povinností mohl dostat censorské napomenutí (nota), nebo o svá práva přijít úplně.

Úkolem manželky pak bylo starat se o domácnost a vychovávat dcery a nezletilé syny. Práva žen byla omezena, a to hlavně zásluhou mužů, kteří ženám přisoudili pouze

starosti běžného života. O „rovném“ postavení muže a ženy můžeme hovořit v rámci římského domu. Nebyly vyčleněny žádné prostory, které by užíval pouze jeden z manželů, jak tomu bylo například v Řecku. Žena a muž spolu mohli stolovat i přijímat návštěvy.

Příbuzenstvo se rozdělovalo do dvou skupiny. Do první skupiny patřily osoby, které byly s otcem spřízněny krevním poutem, např. dcery. Do druhé skupiny pak patřily osoby, nad kterými měl otec moc, např. manželka nebo snacha.

Po narození dítěte rozhodoval o jeho osudu opět otec. Pokud dítě, které před něj bylo položeno, zvedl a vzal do náručí, převzal tak na sebe otcovskou odpovědnost. V opačném případě bylo dítě pohozeno a odsouzeno tak k smrti. Pokud otec dítě přijal, následovala celá řada modliteb a obřadů. Devátý den po narození (u dcer osmý den po narození) bylo dítěti dáno jméno a na krk mu bylo zavěšeno kožené pouzdro s amuletem (bulla).

Výchova dětí měla směřovat k ideálům římského člověka a k jejich uctívání, tj. k mravnosti, k poslušnosti, k vytrvalosti, k úctě ke stáří aj. Vzorem jim byli jejich rodiče a jejich způsob života. Výchova dcer byla úkolem matky, která je připravovala na vedení domácnosti. Výchova dcery končila jejím sňatkem, což mohlo být již v dvanácti letech. Syny matka vychovávala pouze krátce, jejich výchovy se následně ujal otec, který je učil povinnostem římských občanů a začleňoval je do společenského života. Učil je i číst, psát a počítat. Výchova u chlapců byla zakončena symbolickým obřadem. V sedmnácti letech nastupovali chlapci na vojenskou službu a rozhodovali se o svém budoucím povolání, na které se pak dále připravovali.

Ke změnám ve výchově došlo po 2. punské válce, kdy do Říma začali pronikat řečtí otroci, které zejména bohatí Římané využívali jako učitele a chůvy pro své děti. Tito otroci získali významné postavení ve výchově dětí, do výchovy začala pronikat řecká kultura a docházelo tak k potlačení římských hodnot i vlivu rodičů.

Adopce v Římě byla zřízena jako instituce, sloužící k zajištění pokračování rodiny. Vymření rodiny bylo v té době absolutně nepřípustné. Adopce byla povolována neplodným osobám a nejčastěji ji využívaly starší páry. Po právní stránce byla adopce přenesením otcovské moci na osobu, nad níž žádná otcovská moc nebyla, anebo přenesením otcovské moci z biologického otce na otce jiného.

Vztahy mezi rodiči a dětmi byly upraveny zásadami správného chování a právními normami. Děti byly svým rodičům oddány a prokazovaly jim určitou vděčnost. Měly

vůči sobě i závazky v oblasti výživy. Stejně jako měly rodiče povinnost zaopatřit své děti, měly i děti následně povinnost postarat se o své rodiče, pokud upadli do chudoby.

1.4 Rodina a výchova ve středověku

Informace o tom, jak fungovala rodina v ranném středověku, nám poskytují vedle archeologických nálezů také záznamy v kronikách. Slované, kteří přišli na naše území zhruba v 5. století n. l., žili ve vesnicích a v hradištích. Zabývali se hlavně zemědělstvím. Rodina byla patriarchální. V pohanské době měli významní mužové dokonce několik žen. Proti mnohoženství bojovalo křesťanství, i když z počátku ne příliš úspěšně. Křesťanství se stalo nejvlivnější ideologií středověku, určovalo podobu a soužití celé rodiny. Hlavním úkolem rodiny je podle křesťanství zplodit děti. Rodina je naplněním života člověka. Antikoncepce nebo jiné praktiky, které by upravovaly počet dětí v rodině, jsou hříchem. Stejně tak sexuální styk, jehož účelem není zplodění dítěte, byl považován za hřích.

Podobu rodiny určuje ve středověku i ekonomika. Společnost se v té době živila hlavně zemědělstvím, většina obyvatel žila na venkově. Lidé byli závislí na klimatu. Nepříznivé počasí mělo za následek hladomor, hrozily epidemie, mor, které snižovaly počty obyvatel až o polovinu.

Rodina je v té době v podstatě výrobní jednotkou, obdělává půdu, chová dobytek nebo provozuje řemeslo. Běžným obrázkem bylo soužití širší rodiny a tří generací. Příbuzenství se v té době stává mocným poutem mezi lidmi. Velikost rodiny byla dána tím, kde rodina žila. Na venkově byly rodiny větší, ve městech si větší rodinu mohli dovolit jen majetní lidé. Koncem středověku se objevují první tendence k oddělenému bydlení mladší a starší generace. U bohatých rodin bylo toto nemyslitelné, neboť jejich soudržnost byla dána zájmem o udržení společného majetku. Sňatky nebyly uzavírány z lásky, ale z ekonomických a stavovských zájmů. U poddaných bylo třeba souhlasu vrchnosti, někde byly dokonce sňatky chudině zakázány úplně. Zatímco na venkově se muži ženili dříve, aby tak přivedli do rodiny novou pracovní sílu, muži ve městech odkládali sňatek až do doby, kdy se stali ekonomicky nezávislími.

Dětství trvalo velmi krátce, zpravidla do osmého roku života. Poté se dítě stalo dospělou osobou, připravující se na své budoucí povolání. Začalo buď pracovat v zemědělství nebo šlo do učení, obvykle mimo domov. Zvyk odkládat přebytečné děti, jak tomu bylo např. u Řeků, přetrval celý středověk. Teprve na konci středověku se objevují první

nalezince. Ovšem přežívá pouze malá část dětí, většina jich umírá. Důvodem těchto praktik byla především chudoba. Prováděly se i potraty, byly ovšem odsuzovány církví jako hřích.

Středověká rodina se v mnohém podobá antické rodině. Muž má stále výsadní postavení a žena je mu podřízena. Jsou zde silné vazby na majetek. Podobnost můžeme vidět i v odkládání přebytečných dětí. Rodina je nejen společenskou a výrobní jednotkou, ale i výchovnou institucí.

1.5 Rodina a výchova v novověku

V době raného novověku byl jednotkou společnosti dům. Nerozumíme tím pouze prostor k obývání, ale společenství osob, žijících pod jednou střechou, tzn. pán domu a jeho rodina, příbuzní, čeledínové a děvečky, kteří sloužili pouze určitou dobu. Velká venkovská rodina s mnoha dětmi je jen mýtem. Průměrný počet dětí se pohyboval kolem tří. Přestože se rodilo více dětí, byla dětská mortalita velmi vysoká. Pohybovala se až kolem 60 procent.

Zhruba do konce 18. století byla rodina patriarchální. Každý v ní měl své místo, svá práva i povinnosti. Sňatky v rodině byly zcela podřízeny hospodářským zájmům. Patriarchální rodina se začíná rozpadat s příchodem revolucí, které bojovaly za rovnost občanů, a promítly se i do práv žen. Už v době renesance se ženy ze středních vrstev věnovaly povolání, o které muži nejevili zájem, např. obchodovaly na tržištích, šily a prodávaly punčochy, rukávce a jiné části oděvů aj. Skutečnost, že vykonávaly nějaké povolání, již nezapadala do patriarchálního schématu. Ani uzavření manželství nebylo už dáno otázkou ekonomických zájmů, ale spíše přáním snoubenců žít společně. Souhlas rodičů se sňatkem se stal pouhou formalitou.

Industrializace následně přenesla výkon práce z rodin do továren, lidé z venkova se začali více soustřeďovat do měst. V zemědělství se rozšířily větší farmy, které koncentrovaly větší počet pracovníků, oproti rodinným farmám. Povinná školní docházka odvedla děti z rodin na větší část dne. Na přelomu 19. a 20. století začaly v průmyslu pracovat i ženy a někdy i děti. Muž tak již nebyl jediným živitelem rodiny a jeho prestiž začala v rodině klesat.

1.6 Rodina a výchova dnes

Jakkoli prošla rodina v kulturním vývoji hlubokými změnami, její poslání v dnešní době trvá. Přestože je rodina založená na manželském svazku stále pro většinu společnosti nezpochybnitelnou hodnotou, zvyšuje se v dnešní době tolerance vůči nesezdanému soužití. Pro mnohé je zbytečné uzavírat manželství, dokud se nerozhodnou mít děti, jiní považují manželství za omezování osobní svobody. V historii byla jedinou správnou alternativou patriarchální rodina, během 20. století však získaly ženy značnou osobní, finanční a společenskou samostatnost. Vztahy mezi mužem a ženou jsou tak dnes mnohem víc uvolněné. Také vztahy mezi rodiči a dětmi se z autoritativních stávají spíše přátelskými. V dnešní době zastává rodina výchovnou funkci hlavně vůči nejmenším dětem. Pro ně je rodina nezastupitelnou sociální skupinou, ve které se učí přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojují si základní návyky a způsoby chování ve společnosti, vytváří si první hodnotové orientace.

Tvář současné rodiny poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností:

- množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce,
- snižuje se stabilita rodiny,
- mění se celková struktura rodiny,
- prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí,
- zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu,
- přibývá dvoukariérových manželství aj.¹

V současném světě však existují státy, kde je patriarchální podoba rodiny stále zachovávána. V islámských zemích mají ženy stejné postavení jako ve středověku, jsou považovány za méněcenné bytosti, pánem ženy i rodiny je muž. Ženy se musí zahalovat, aby nevzbuzovaly zájem jiných mužů, mají mnohem horší přístup ke vzdělání, při volbě partnera má rozhodující slovo mužská část rodiny apod.

Doc. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., v rozhovoru pro *Telegraf* o dnešní rodině uvedl: „Především je třeba říci, že rodina je velice konzervativní společenský útvar. To potvrzují mnohé odborné studie, které na rozdíl od rozšířených představ o rozpadu klasické rodiny ukazují, že určité základní tradiční normy a principy jsou i v dnešních

---

¹ KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al *Člověk, prostředí, výchova* Brno: Paido, 2001, str. 83 – 84, ISBN 80-7315-004-2

rodinách zachovány a že jsou k nim vedeny i děti. Ačkoli se říká, že dnešní rodina je úplně jiná než dříve, při pohledu z větší výšky je vidět, že to není pravda. Ty základní principy tu stále jsou a budou, patrně od věků do věků. Lidé budou mít vždy rádi své děti, budou po nich toužit, a děti svou přítomností budou rodičům uspokojovat jejich základní psychické potřeby. Mezi rodiči a jejich dětmi probíhá psychická směna, většina dospělých lidí potřebuje mít děti a děti potřebují rodiče.... My dnes můžeme říci, že rodina se mění, vstupují do ní jiné prvky, ale je to ten nejstabilnější společenský útvar, který byl, je a bude.“²

---

² www.rodina.cz/clanek430.htm

1.7 Dílčí závěr

Každý člověk má potřebu „bezpečného“ místa, útočiště před vnějším světem. Rodina je místem, kde dítě uspokojuje své materiální i citové potřeby, učí se osvojovat své první návyky a způsoby chování. Žádný jiný společenský útvar nemůže plnit přirozenou reprodukční, výchovnou a emocionální funkci. Rodina je proto, dle mého názoru, nenahraditelnou součástí lidské společnosti. Stejně jak se mění společnost, mění a vyvíjí se i rodina. A ne jinak tomu bude i v budoucnosti.

2. Rodinné prostředí a situace

Aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou a pro společnost užitečnou osobnost, je nutné, aby vyrůstalo v prostředí, ve kterém se bude cítit bezpečně a bude přijímáno s vřelostí a láskou. Tím místem je pro něj právě rodina, a to bez ohledu na to, zda se jedná o rodinu úplnou, neúplnou či náhradní. Je samozřejmé, že v budoucnosti budou na vývoj dítěte působit i další instituce, jako je např. škola a kamarádi, ale jen rodina stojí na začátku, pouze ona má tu možnost ovlivnit dítě v těch nejcitlivějších fázích jeho života. Je pro dítě místem, ve kterém může uspokojovat své základní potřeby, je modelem mezilidských vztahů, který si ponese dál do života. Život dítěte v rodině klade přirozeným způsobem základy k jeho budoucímu rodičovství. Dítě přijímá za rodiče ty osoby, které se k němu mateřsky a otcovsky chovají, nezáleží mu na tom, co říká zákon, soud nebo jiné instituce.

Rodina založená manželstvím je velmi starobyklou institucí, jejíž podstatou je trvalé, harmonické a pevné životní společenství jednoho muže a jedné ženy. V minulosti byl sňatek podmíněn nejen ekonomickými zájmy rodiny, ale také fyzickým a duševním zdravím obou partnerů. Přivést na svět zdravého potomka a zajistit tak pokračování rodu, bylo jedním z hlavních úkolů manželství. V dnešní době je manželství založeno víc než kdy předtím na lásce. Nebo možná spíš na tom, co za lásku muž a žena považují. Pro mnohé to může být fyzická přitažlivost, důvěra, jistota, sympatie i iluze o společné budoucnosti. Dokáže ovšem takto uzavřené manželství zajistit pro dítě skutečně stálé a žádoucí citové prostředí? Mnoho sňatků uzavřených „z lásky“ se většinou velmi brzy bez lásky rozpadá, což má za následek negativní dopad na utváření osobnosti dítěte. Když se muž a žena rozhodnou, že chtějí žít spolu a založit rodinu, měli by se také zamyslet nad tím, zda mají shodné životní hodnoty, filosofii a víru, jaké mají představy o společné budoucnosti a o výchově svých dětí.

Někteří lidé si myslí, že by měli nechat vyrůstat své děti bez jakýchkoliv zásahů a že jejich jedinou povinností je dítě krmit, šatit a zajistit mu přístřeší. Zvláště v případech, kdy narození dítěte nebylo plánováno, komplikuje těžkou finanční situaci anebo překáží v kariéře. Ať se nám to však líbí nebo ne, dítě potřebuje rodičovskou péči.³

---

³ RHEINWALDOVÁ E. *Rodičovství není pro každého*. 1. vyd. Most:Motto, 1993, str. 15, ISBN 80-901338-4-3

2.1 Narození dítěte

Dítě se stává členem rodiny v podstatě již od chvíle početí. Plod je aktivní bytostí, a proto by si nastávající rodiče měli uvědomit všechny pozitivní i negativní vlivy, působící na nenarozené dítě. Dítě se stává součástí jejich života. S příchodem nového života se víc než kdy jindy mění i životospráva matky. Těhotenství by pro ženu mělo být období duševní pohody, radosti, klidu, naděje a příprav. Jakékoliv negativní pocity je nutné odstranit, neboť dítě je vnímá jako něco rušivého. Plod je velmi citlivý na dotyk i tlak. Proto je hlazení a dotýkání prospěšné pro jeho budoucí vývoj. Komunikace s nenarozeným dítětem je také velmi důležitá pro vytváření vztahu mezi rodiči a dítětem. Dítě dokáže registrovat řeč matky a z této komunikace se učí. Důležité je bezpochyby i zapojení otce do celého průběhu těhotenství.

Narození dítěte, zvláště pokud se jedná o první dítě, by mělo být významným radostným rituálem, oslavující příchod dítěte na svět, změnu, kdy se z ženy stává matka a z muže otec. Od tohoto okamžiku tvoří všichni nový útvar – rodinu.

Matka se stává pro dítě ochranou před neznámým světem. Proto se matky po porodu orientují hlavně na dítě a méně všímavé jsou ke svému okolí. Některé mohou na své okolí působit jako duševně nemocné, nerozeznávající hranici mezi sebou a dítětem. Stejně tak může příchod dítěte do rodiny vzbudit u otce pocit ohrožení, neboť až do té doby se nemusel o svoji ženu s nikým dělit. Žena očekává od partnera podporu a pomoc. On by se měl přizpůsobit této dočasné ztrátě výsadního postavení a sdílet zájem o dítě a jeho vývoj společně s matkou.

2.2 Rodina a škola

Dalším významným mezníkem v životě rodiny je okamžik, kdy dítě začíná navštěvovat mateřskou a následně základní školu. Dítě se dostává do nového sociálního prostředí, ve kterém platí jiná pravidla, než která dosud poznalo ve své rodině. Dítě má možnost srovnávat se s ostatními dětmi, srovnávat také rodiče s učitelkou nebo učitelem.

Ve škole tráví dítě podstatnou část dne, a proto je důležité, aby mu škola přinášela radost, spokojenost a spoustu pozitivních zážitků. Proto si myslím, že je velice důležitá spolupráce rodičů se školou, respektive přímo s učitelem či učitelkou. Rodiče často vystupují stylem, že jen oni ví, co je pro jejich dítě nejlepší, jak se k němu chovat, jak ho vychovávat. Pedagogičtí pracovníci jako profesionálové ve svém oboru však mohou být rodičům ve výchově jejich dětí velmi nápomocni.

2.3 Rodina a dospívání

Dospívání (12 – 16 rok života) a adolescence (16 - 20 rok života) je dalším důležitým obdobím v životě našeho dítěte. Je to období, ve kterém opouští své dětství a stává se zdánlivě dospělým. Je to období, kdy se pokouší najít sám sebe, jeho vazba na rodiče se uvolňuje. Referenční skupinou se stávají jeho vrstevníci, rodina jakoby ustupuje do pozadí, někdy může být i překážkou v nalezení vlastní identity dítěte.

Otázky a problémy dospívání se v dnešní době staly díky vlivům masmédií a komerční kultury věci více veřejnou, než tomu bylo dříve. Je celá řada televizních seriálů, pořadů a časopisů, které se orientují na dospívající generaci a tím také přispívají k utváření norem a standardů jejich chování.

V tomto období se ukáže, co vše rodiče vložily do výchovy svého dítěte, do jaké míry se zasloužily o jeho zdravý tělesný a duševní vývoj. Dítě nás může brát své rodiče buď jako starší kamarády, pak toto období probíhá zcela nenápadně, anebo na druhou stranu se dítě kloní ke svým vrstevníkům a ke svým rodičům zaujímá spíše kritický postoj. Dospívající jedinec chce, aby ho rodiče viděli a chápali takového, jaký je, a ne takového, jakého by ho chtěli mít. Poučování a kritika není na místě.

V tomto období si dítě potřebuje zkusit všechno na vlastní kůži, stejně tak jako dospělí. Objevuje první zkušenosti s alkoholem, cigaretami nebo dokonce i drogami. Samozřejmě je i sexuální zvědavost. Spousta dospívajících dětí zkusí řadu nových věcí jen proto, že jsou pro ně zakázané. Vždyť zakázané ovoce nejvíce chutná! Bohužel řada těchto pokusů je doprovázena krádežemi nebo gamblerstvím, kterými se děti snaží získat finance, aby si „život dospělých“ mohly koupit. Svě rodiče berou spíš jako případné rádce či odborníky v situacích, kdy neví jak dál. Některé rodiče to dráždí, u jiných vzbuzuje úzkost.

Dalším významným úkolem pro děti a jejich rodiče, je volba budoucího povolání. Některé děti mají již představy, co by chtěli v životě dokázat a čemu by se chtěli věnovat. Rodiče by jim měli umět předložit všechna pro i proti a v případě nerozhodnosti jim měli pomoci vybrat. Konečné rozhodnutí by ale mělo být jen a jen na dítěti. Snahy některých rodičů, aby jejich dítě vykonávalo povolání, které mu oni sami vybrali jako jediné možné a nejlepší, mohou vést v budoucnosti k nespokojenosti a frustraci dítěte, že bude pracovat jen proto, že musí. Pro rodiče je velmi důležité, aby si uvědomili, zda dali svému dítěti pevný základ do života a aby se ujistili, že se jejich dítě vydalo tou správnou cestou. Proto by měl být dán důraz na výchovu již

od nejtělejšího věku. Je třeba dítě vést k tvořivým aktivitám, např. sport, vztah k přírodě a ke zvířatům, umění aj. Nevychovávat z nich konzumenty, jedince závislé na televizních programech a počítačových hrách, značkovém oblečení apod. Důležitá je samozřejmě i komunikace. Prosazování vlastní pravdy a vlastních názorů za každou cenu nikam nevede. Pokud však bude mít každý možnost vyjádřit svůj názor a svoje pocity, zvýší se tím i vzájemná důvěra, respekt, upevní se pravidla společného života.

2.4 Rodina a rozvod

Rozvod – rozloučení manželství, říkáme tomu jak chceme, představuje právní akt ukončení manželství. Je to složitý právní, etický a společenský problém, který zasahuje do spousty oblastí. Dotýká se manželů, jejich majetkových poměrů, ale také dětí. U malých dětí sice jinak než u velkých, ale představa, že by dítě nevnímalo napětí, rozvrat a následný odchod jednoho z rodičů, je nepředstavitelná. Rozvodem se ruší vnitřní rodinné vztahy a rodinné zázemí, které dítě potřebuje, kde se cítí dobře a bezpečně.

Ať si to rodiče uvědomují či nikoliv, je dítě při jejich rozvodu vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže. Dítě těžce prožívá tu skutečnost, že dva lidé, kteří jsou pro něj v životě nejdůležitější, se už nemají rádi, hádají se a ubližují si. Takový poznatek vzbuzuje u dítěte pocit napětí, nejistoty a úzkosti. Dítě trpí pocitem zavržení, je zmatené, vytváří si různé teorie vysvětlující rozpad manželství svých rodičů. Některé děti se uzavírají do svého vlastního fantazijního světa, kde sní o tom, že je doma klid a mír, že se stane zázrak a všechny hádky zmizí a rodiče se zase budou mít rádi. Brání se tak přijmout pravou skutečnost. Jiné děti jsou naopak neklidné a agresivní, zvláště u chlapců mohou vést k antisociálnímu chování. Rodiče nebývají ochotni připustit, že příčinou tohoto chování je právě to, že dítě přišlo o blízkost otce nebo matky, k nimž mělo hluboký citový vztah. Následky rozvodu se promítají do dalšího osobnostního vývoje dítěte a mohou se objevit hned anebo až v době, kdy si dítě bude hledat svého partnera, bude chtít založit vlastní rodinu a vychovávat děti.⁴

---

⁴ MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, str. 137 - 140, ISBN 80-85824-06-X

Jak je již výše uvedeno, vzbuzuje rozvod rodičů u dítěte pocit nejistoty, napětí a úzkosti. Dítěti je nutno přístupným způsobem vysvětlit, co se v rodině děje, aby si dovedlo věci vysvětlit a lépe se se vším vyrovnat. Chovat se tak, že se nic neděje, to jen umocňuje jeho fantazie. Otřes, který následně přichází, když se dítě dozví pravdu o rozvodu rodičů, bývá zpravidla mnohem horší, než když dítěti sdělíme onu nepříjemnou pravdu včas a vhodnou formou.

Po rozvodu mají rodiče často snahu zaměnit citové potřeby dítěte za materiální. Zahrnují je drahými hračkami a oblečením. V podvědomí rodičů přetrvává představa, že bude mít více rádo toho, kdo mu působí více příjemností. K podplácení má větší sklon ten z rodičů, který nemá dítě v trvalé péči. Je přirozené, že dárky jsou dítěti příjemné a milé, rychle se ale okoukají a stávají se samozřejmostí. Citový vztah dítěte k dospělému se však zakládá především na pocitu bezpečí a jistoty. Pro starší děti se podplácení může jevit i jako znamení slabosti ze strany rodiče a následně se může změnit ve vydírání tohoto rodiče dítětem.

Ještě před rozhodnutím soudu o rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte je třeba upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu. Soud určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na výchovu. Rozhodnutí soudu o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, ta však musí být schválena soudem. Pokud jsou oba rodiče způsobilí vychovávat dítě a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, případně střídavé výchovy obou rodičů. Rozhodující je zájem dítěte a lepší zajištění jeho potřeb. Při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal po stránce citové, rozumové a mravní.⁵

---

⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 26

Pro dítě je velmi důležité, aby i po rozvodu rodičů udržovalo kontakt s oběma rodiči. Naučit se dále spolupracovat jako rodiče, je však nesnadný úkol. Je nutné, aby si rodiče uvědomili, že i po jejich rozvodu by měli být otcem nebo matkou svému dítěti, že jejich rodičovství pokračuje a že je třeba rodičovské vztahy vůči dítěti zachovat. Jen tak mohou přispět ke zdravému vývoji svého dítěte v silnou a zdatnou osobnost, aby bylo šťastné a přínosně zapojeno do společnosti.

2.5 Nevlastní rodina

Pod pojmem nevládní rodina máme na mysli takové rodinné společenství, kde jeden z manželů je vlastním biologickým rodičem dítěte, kdežto ten druhý je dítěti biologicky cizí a tedy „nevládní“.

Někdy můžeme také slyšet pojmy jako smíšená rodina, restrukturalizovaná rodina nebo doplněná rodina (tento pojem byl u nás propagován prof. PhDr. Zdeňkem Matějčkem). V dnešní společnosti je celkem obvyklou formou rodinného uspořádání. S přibývajícím počtem rozvodů přibývá i nových manželství a tedy i nevládních rodin. Málomocný z manželů se rozvádí proto, že chce po zbytek života zůstat sám. Mnozí již před rozvodem začali nový život s jiným partnerem a samotný rozvod je toho pouhým důsledkem. Uzavřením nového manželství se vytváří nový rodinný systém. Partneři přivádějí do manželství své děti z předchozích svazků, členy svých původních rodin, ale také bývalé partnery, kteří jsou stále rodiči dětí. Vytvoření nových rodinných pravidel vede k úspěšnému fungování nevládní rodiny.

Psychologické problémy, se kterými se v nevládních rodinách setkáváme můžeme rozdělit do tří okruhů:

- 1) *příchod toho nového neznámého vychovatele do rodiny*, ať už v jakékoliv právní formě, znamená vždy zásah do dřívějšího rodinného systému - do zaběhlých návyků, pravidel apod. Od toho se může odvíjet celá řada komplikací. Na druhé straně ale může tato změna přinést spoustu pozitivních jevů, zvláště pokud rodina a výchova dítěte byly do té doby poznamenány neshodami, konflikty a napětím.
- 2) *dítě získává v nevládní rodině dalšího rodiče* a dá se říct, že patří do dvou rodin. Patří k tomu i konflikt tzv. dvojí loajality – tj. dvojí sympatie, přízně a oddanosti – na jedné straně k vlastnímu rodiči (třeba vzdálenému, málo známému, idealizovanému nebo vysněnému) a na druhé straně k nevládnímu

(přítomnému, známému, milému, náročnému, odměňujícím i trestajícím). Zanedbatelná není ani otázka příjmení dítěte, tedy po kom se má vlastně jmenovat.

- 3) problémem může být i ta skutečnost, že s příchodem nového „nevlastního“ rodiče se *mění společenské zázemí*. Objevují se noví dědečkové, babičky, tety, strýcové, noví přátelé.

Tohle všechno zvyšuje nároky na adaptační schopnosti a na odolnost nervového systému dítěte.⁶

Malé děti (před pubertou) se s novým uspořádáním rodiny vypořádávají lépe, snadno akceptují nového dospělého v rodině, zvláště pokud k nim má pěkný vztah. Stejně tak adolescenti, kteří již nepotřebují tolik přímé rodičovské péče, nejsou již tak závislí na rodině, neboť mají kolem sebe spoustu jiných zdrojů podpory a zájmů, někteří dokonce nový sňatek rodiče vítají. Úskalím ve vztahu adolescentů a nevlastních rodičů může být velká snaha rodiče o autoritu či snaha o rychlé sblížení. Větší problémy se objevují u dětí v pubertě. V tomto období děti hledají svoji identitu, mají sklony k opozici a ke zvýšené kritičnosti.

Snahy rodičů v nevlastních rodinách by měly směřovat k tomu, aby pro dítě vytvořili takové prostředí, které by bylo možno nazvat domovem, bylo stabilní a uspokojovalo základní psychické potřeby dítěte.

2.6 Rodina s jedním rodičem

Rodina s jedním rodičem představuje v dnešní době stále častější rodinný typ, vzniklý např. rozvodem, ovdověním nebo také rozhodnutím matky mít dítě mimo manželství – tzv. „za svobodna“. Převážnou skupinou z rodin s jedním dítětem jsou právě osamělé matky s dětmi.

Osamělé matky s dětmi můžeme rozdělit do tří skupin:

- 1) *vdovy s dětmi* – společnost zaujímá vůči nim spíše tolerantní, shovívavý až litující postoj.

---

⁶ MATĚJČEK Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, str. 67 – 68, ISBN 80-85282-83-6

- 2) *osamělé matky s dětmi z rozpadlého vztahu* – na jedné straně zastává společnost obviňující a moralizující názor, že ženy neudržely kvůli dětem, byť i neuspokojivé, manželství, na druhé straně je názor, že je lepší konfliktní a neuspokojivý vztah ukončit a žít s dětmi v relativním klidu v neúplné rodině. Výsledkem prolínání těchto postojů je obecný názor, že takový typ rodičovství není úplně ideálním, ale v mnoha případech nevyhnutelným.

- 3) *svobodné matky* – jedná se často o ženy v období střední dospělosti (35 let), které jsou většinou zajištěné, úspěšné ve svém povolání a přestože nenašly vhodného partnera pro trvalý vztah, rozhodly se přivést na svět dítě. Patří sem však i velmi mladé ženy, často nezletilé, které byly těhotenstvím zaskočeny, neboť možnost otěhotnění z nerozváženosti a neodpovědnosti podcenily. Rozhodnutí být svobodnou matkou může být ovlivněno mnoha faktory, např. nezralostí ženy, nejisté vyhlídky do budoucna – nároky na vybudování stabilního vztahu jsou v dnešní době vysoké a narození dítěte je určitou jistotou nadějnějšího blízkého vztahu.⁷

Menší skupinu tvoří osamělí otcové s dětmi. Osamělým otcem se muž stává v případě, když matka dětí zemře, rodinu opustí anebo je z vážných zdravotních důvodů vyloučena z péče o rodinu. Pro muže, který do té doby zaujímal otcovskou roli, může být velmi obtížné převzít i roli matky. Muži jsou typičtí tím, že poskytují svým dětem řadu podnětů a hrají si s nimi víc než matky. Chybí jim ale zkušenosti vycházející z každodenního soužití matky a dítěte. Mívají menší přehled o možných variantách a významech dětských projevů, menší praxi se zvládáním péče o děti a zvládání domácích prací. Neznamena to ovšem, že by se nedokázali postarat o své děti. Závisí to samozřejmě na řadě okolností – osobnost otce, finanční zabezpečení, rodinné zázemí. Muži mají jiný rodičovský styl, ale neznamena to, že je horší nebo lepší. Děti se mohou v péči otce cítit spokojeně a bezpečně jako v péči matky.

Výchova dětí uskutečňována pouze jedním rodičem ovlivňuje jejich budoucí život. Dívka vyrůstající v neúplné rodině může získat zkreslený obraz o vztazích muže a ženy. Její postoj k tomu, že je žena, může sahat od pocitu, že dává všechno a nedostává nic, až k pocitu, že musí všechno udělat sama a být úplně nezávislá.

---

⁷ SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd., Praha: Portál, 2001, str. 129, ISBN 80-7178-559-8

Chlapci jsou zahrnováni přehnanou mateřskou péčí anebo se u nich zrodí myšlenka, že ženy ovládají společnost. Často skončí s pocitem, že muž je nula. Pocit potřeby pomoci matce v její bezradnosti je staví do situace, že nemohou začít žít svůj vlastní nezávislý život. Mnozí chlapci reagují tak, že v dospělosti zůstanou se svou matkou, anebo se vzbouří a odejdou z domova s pocitem, že ženy jsou nepřátelé. Potom se ženami buď špatně zacházejí nebo je zbožňují a často si zničí zbytek svého života.⁸

Rodina s jedním rodičem má své speciální problémy. Zajistit zdárný vývoj dítěte je velmi těžký úkol. V takové rodině je velmi těžké poskytnout dětem model o společném soužití, o vztazích muže a ženy, podle něhož se učí vytvářet své budoucí vztahy.

2.7 Náhradní rodinná péče

Jedná se o sociální opatření ve prospěch dítěte, o něhož se nemohou jeho vlastní rodiče starat. V dnešní době existuje již celá řada možností náhradní rodinné péče pro ty děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Tyto důvody mohou být různé – úmrtí rodičů, z důvodu vážné choroby či postižení se rodiče nemohou o dítě postarat, někdy se bohužel o dítě postarat nechtějí a odebrání dítěte z péče těchto rodičů je jedinou možností, jak dítěti poskytnout pomoc.

Jednotlivé formy péče můžeme rozdělit následovně:

- 1) *osvojení (adopce)* – dítě nabývá všechna práva a povinnosti, jako by mělo rodiče vlastní. Dostává samozřejmě i jméno svých nových rodičů. Rozdíl mezi „vlastní“ a „nevlastní“ je zcela zrušen.
- 2) *pěstounská péče* – je volnějším svazkem. Dítěti zůstává jméno po vlastních rodičích, ti neztrácejí všechna svá práva a povinnosti. Pěstounům je dítě svěřeno do péče na základě rozhodnutí soudu a oni tak přebírají zodpovědnost za jeho výchovu a přípravu na život.
- 3) *pěstounská péče ve zvláštním zařízení* – SOS dětské vesničky. Tato péče je založena na mateřském principu. Pěstounkou je zde samotná matka, která bydlí se svěřenými dětmi v samostatném domečku. Skupina těchto domečků vytváří společenství, které je plně začleněno do života obce.

⁸ SATIROVÁ V. *Kniha o rodině*. 1. vyd., Brno: Svan, 1994, str. 148, ISBN 80-901325-0-2

- 4) *kojenecké ústavy* – zdravotnická zařízení poskytující péči dětem od narození do 3 let věku. Kojenecký ústav poskytuje komplexní péči dětem, jejichž zdravotní stav a zdárný vývoj je ohrožen. Jedná se o kojence zanedbávané v původní rodině, o děti opuštěné i o děti matek s různými typy závislostí (alkohol, drogy). Určité procento dětí přichází z novorozeneckých oddělení jako děti „nechtěné“.
- 5) *dětské domovy* – zajišťují výchovnou péči dětem od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, a to na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. Dětem, které nemohou ze závažných důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je zde poskytována komplexní zdravotně sociální, výchovná a psychologická péče.

Cílem náhradní rodinné péče je umožnit dětem, aby vyrůstaly v prostředí, které by uspokojovalo jejich základní psychické potřeby a harmonicky rozvíjelo jejich osobnost.

SOS dětské vesničky

S první myšlenkou přišel již před více jak 50 lety Dr. Hermann Gmeiner, kdy v důsledku 2. světové války zůstalo mnoho dětí bez rodičů a rodinného zázemí. Rozhodl se zajistit těmto sirotkům péči, která by jim poskytla výchovu a vzdělání a připravila jim tak lepší budoucnost. První taková společenství vznikla v Rakousku, pak se rozšířila do Německa, Francie, dnes jsou SOS dětské vesničky ve 137 státech světa.

SOS dětské vesničky fungují na základě čtyř jednoduchých, ale moudrých zásad:

1. *matka* - pro opuštěné dítě je nejdůležitější, že dostává matku. Stává se jí samostatná bezdětná žena, která nalézá smysl života v soužití s přijatými dětmi, pro něž je zdrojem jistoty, bezpečí a lásky.
2. *děti* – v rodině o 5 – 7 dětech žijí vlastní a nevlastní sourozenci, chlapci a děvčata různého věku. Jednotlivé děti navazují citové vztahy k matce a sourozencům, a postupně vytvářejí vlastní rodinu.
3. *dům* - rodina žije a hospodaří v samostatném domě. Ten se stává místem skutečného domova, kam se děti rádi vracejí, i když jsou již v učení, na studiích nebo mají vlastní rodinu.

4. *vesnička* - společenství jednotlivých domů tvoří SOS dětskou vesničku a se svými domky je součástí života přílehlé obce, města. Poskytuje rodinám nejenom potřebné sociální zázemí, ale i nezbytnou odbornou pomoc.

V Československu vznikly SOS dětské vesničky v polovině 60. let jako nestátní organizace, a to na základě velmi úspěšné národní sbírky. Získané peníze byly použity na výstavbu dvou vesniček – v Doubí (1969) a ve Chvalčově (1973). V roce 1975 bylo Sdružení SOS dětských vesniček zestátněno a v podstatě neexistovalo. Jeho činnost byla znovu obnovena po roce 1989. Výstavba SOS dětské vesničky v Brně - Medlánkách začala v roce 1996. O rok později byly otevřeny dva domy, které fungovaly jako školící centrum nových maminek. Základní kámen pro dostavbu byl položen 19.10.2001. O dva roky později byla vesnička otevřena. Tvoří ji 10 domů s celkovou kapacitou 60 dětí. Jedná se o nestátní neziskovou organizaci, její provoz financuje stát zhruba z 20%, a to především formou sociálních dávek pro jednotlivé děti. Dalšími zdroji příjmů jsou sbírky a dary. Tyto finance napomáhají naplnit poslání SOS dětských vesniček, tj. dovést děti k samostatnosti a podpořit je při jejich vstupu do života. Aktivitu sdružení SOS dětských vesniček doplňuje v Brně projekt „komunita mládeže“. Cílem tohoto projektu je připravit mladé lidi opouštějící pěstounskou péči na samostatný život, tzn. aby byl mladý člověk připraven na povolání, měl zaměstnání, byl osobnostně vyzrálý, uměl samostatně hospodařit a měl zajištěné bydlení. Tento projekt vznikl v roce 2003. V současné době obývá komunitu 8 mladých lidí. Každý obyvatel komunity mládeže je v péči pedagoga – průvodce, se kterým aktivně spolupracuje na svém rozvoji a na přechodu do samostatného života. Komunita mládeže má jasně stanovená pravidla soužití a režim dne. Všichni obyvatelé jsou poučeni o svých právech a povinnostech a jsou seznámeni se systémem výchovných opatření.⁹

---

⁹ www.sos-vesnicky.cz

2.8 Dílčí závěr

Rodina je pro děti místem bezpečí a jistoty. Je to místo, kde uspokojují své fyzické a psychické potřeby, hledají vlastní identitu a získávají model společného soužití pro svůj budoucí život. Děti zaplňují náš život, přináší nám nové zkušenosti, poznatky a vědomí, že nás někdo potřebuje, že je na nás závislý a že na tomto světě máme i jiné poslání než jen zaměstnání a záliby. Vkládáme do nich část naší osobnosti, která v nich bude pokračovat a bude se výchovou a společným životem dále formovat. Soudržnost členů rodiny, blízkost a vřelost jejich vztahů je významným prvkem pro stabilitu rodiny a do značné míry určuje i kvalitu psychického vývoje dětí.

Spousta dětí však takové štěstí, aby mohly vyrůstat ve zdravém rodinném prostředí, nemá. Rozvod v rodině a následně neúplná či nová nevlastní rodina mohou v životě dítěte způsobit velký zmatek. Dítě se dostává do úplně neznámého prostředí, může mít pocit nejistoty a beznaděje. Stejně tak ústavy nemohou dětem nahradit mámu ani tátu. Zde je úkolem pedagogů a psychologů, aby těmto dětem pomohli vyvíjet se v samostatnou a zdravou osobnost. Nikdy ovšem nemohou dát dítěti to, co mu může nabídnout vlastní rodina.

3. Výchova

Výchovu chápeme jako proces soustavného a záměrného formování osobnosti, usměrňování jejího duševního, ale i tělesného, růstu v souladu s cíli a úkoly společnosti. Výchova připravuje člověka k aktivní účasti na společenském, hospodářském a kulturním životě. Výchovně působí celá řada činitelů – společnost, umění, literatura, sdělovací prostředky aj. V této kapitole jsem se s ohledem na téma práce zaměřila na výchovné styly a prostředky, se kterými se všichni setkáváme každý den a které, dle mého názoru, významně napomáhají rodičům a vedou ke správné výchově a vývoji dítěte - vzory, rituály, důslednost, odměna a trest, hračky, zvířata.

3.1 Výchovné styly

Výchovnými styly se u nás nejvíce zabývá profesor Jan Čáp. Rozlišuje tři základní typy výchovného přístupu k dítěti:

- 1) *autokratický* – vychovatel sám nejlépe ví, co dítě potřebuje. Hodně rozkazuje, hrozí a trestá, na přání dítěte se moc neohlíží, nesnáší jeho iniciativu a nepřipouští samostatnost.
- 2) *liberální* – vyznačuje se slabým vedením a řízením. Vychovatel se o výchovu dítěte moc nestará, vede je málo nebo vůbec ne, neklade žádné zřetelné požadavky a pokud nějaké vysloví, obvykle jejich plnění stejně nekontroluje.
- 3) *demokratický* – vychovatel má jasno o svých cílech výchovného působení. Dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte, působí spíše příkladem. Předkládá návrhy, je schopen dát dětem vybrat mezi několika možnostmi, je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu.

Tyto tři typy jsou ovšem jen témata, která naznačují krajnosti. Ve skutečnosti se s nimi setkáváme v méně vyhraněných podobách a v různých kombinacích. Vychovatelsky se zdá nejlákavější onen třetí typ, tj. demokratický. Je ovšem jasné, že jeho principy jsou velmi obtížně splnitelné. Ani tento typ se neobejde bez příkazů, napomenutí a trestů.

Autoritativní vedení nabízí dětem oporu a jistotu. Vždy je tu někdo, kdo ví, co a jak se má dělat. Hlavně úzkostné děti tuto nabídku rády přijímají. Nebezpečí je v tom, že na jedné straně zbavuje děti jejich vlastní iniciativy a vede je k pasivitě, na druhé straně může končit v útlaku a vede děti ke vzpouře a agresivitě. Slabé vedení zase vzbuzuje v dětech nejvíce nejistoty. Ovšem ani demokratické vedení není bez nebezpečí. Dá se zneužít ve vlastní prospěch na úkor druhých, u zvýšeně

úzkostných dětí může vést k nejistotě a následkem toho k nejrůznějším obranám proti tomuto tísnivému pocitu. Pro něco se rozhodovat a vybírat z různých možností, znamená zpravidla se něčeho vzdát, něco ztratit, a to může pro nevypělou dětskou osobnost znamenat velkou psychickou zátěž.

Profesor Čáp klade důraz na citový vztah k dítěti, který onu výchovnou technologii v naší osobnosti zakotvuje. Nejčastěji kolem sedmého či osmého měsíce věku si dítě vytváří tzv. specifický citový vztah k někomu z rodiny, nejčastěji samozřejmě k matce. V té době se učí důvěře k lidem, rozlišuje věci známé a neznámé, bezpečné a nebezpečné. Tuto základní důvěru či nedůvěru si ponese do života a na jejím podkladě bude vnímat celé další výchovné zacházení ze strany svých rodičů. Kolem dvou let se tvoří tzv. rodinná identita a dítě si uvědomuje, jakou má hodnotu pro každého z jeho rodiny. V předškolním věku se pak utvářejí jeho společenské vlastnosti, které mu umožňují zapojit se aktivně do dětské společnosti. Školní věk je kritický pro utváření identity podle pohlavní příslušnosti, takže se ve výchově uplatňují víc než kdy dříve mužské a ženské vzory. V období puberty a po ní se jejich postoj k sobě a k druhým individualizuje. Stávají se jedinečnými osobnostmi, v nichž je uloženo vše, co v předchozím vývoji přijali. Dospívající děti vědí, co a jak prožívaly – pocity úzkosti, jistoty, ponížení apod., a vědí, jak by jednou chtěly vychovávat své děti. Pravděpodobně si neuvědomují odkud se berou jejich názory a postoje na výchovu, ale je jisté, že se utvářejí vždycky k nějakému vztahu, k tomu, co zažily.¹⁰

3.2 Výchova a vzory

Děti mají až neuvěřitelnou schopnost pozorovat a napodobovat. Učí se tak například mluvit. Mateřský jazyk se učí odposloucháváním, pozorováním a napodobováním. Podobně přejímají i hodnoty, postoje, zvyky a osobní preference. A právě proto, že děti odkoukávají chování od lidí ve svém okolí, jsou to hlavně rodiče, kteří ovlivňují, co se děti naučí. Jsou jejich vzorem. Prostředí, ve kterém děti vyrůstají, formuje jejich chování a myšlení. Samozřejmě, že děti čerpají podněty i z širšího okolí – od ostatních členů rodiny, kamarádů, spolužáků, učitelů, z televize, časopisů, hudby, internetu aj. – tedy ze světa, který je obklopuje.

---

¹⁰ www.rodina.cz/clanek23.htm

Děti se učí vším, co děláme. Zdvořilostí učíme děti zdvořilosti, laskavostí laskavosti, pokud před nimi lžeme, učíme je, že lhaní je správné, pokud před nimi používáme vulgární slova, učíme je mluvit vulgárně atd. Pokud už rodiče udělají nějakou chybu, měli by překonat nepříjemné pocity, využít dané příležitosti a dítě poučit, vysvětlit mu, že nejednali správně. Rodiče nejsou bezchybní a pokud nějakou chybu udělají, měli by to přiznat, přijmout odpovědnost a omluvit se.

Proto je důležité, aby se rodiče zamysleli nad svými chováními. Pokud budou pro své děti nejlepšími vzory, naučí je správným hodnotám, sebekázi a zodpovědnosti.

3.3 Důslednost ve výchově

Důslednost je při výchově dětí velmi důležitá. Není to nic vysilujícího či složitého, ani nic náročného na čas. Ba, naopak. Důslednost rodičům ušetří mnoho času tím, že rodiče dítě naučí správným návykům hned v začátcích se učení čehokoli. A tak nebudou rodiče muset svoje dítě odnaučovat všelijakým zlozvykům.

Nedůležitějším pravidlem je – *Co rodič řekne, to také platí a stane se tak*. Než však rodiče svým dětem něco sdělí, měli by zvážit, zda to, co mu chtějí sdělit, je oprávněné, pravdivé a zda to míní dodržet.

I drobnou neposlušnost není dobré nechat bez povšimnutí. Dříve nebo později může přerůst ve větší problém. Je nutné to vyřešit hned. Většina rodičů však postrádá důslednost. Mnoho rodičů neví, jak trestat, někteří se bojí trestat, jiní jsou líní, aby splnili své slovo a dítě potrestali. Někteří pouze vyhrožují, ovšem hrozba není trest. Je to jen jakýsi záměr trestat, a to je velký rozdíl. Dítě se naučí nevěřit tomu, co rodiče říkají. Vědí, že ne každá hrozba se skutečně splní. Pokud by však rodiče jednali důsledně a v souladu s tím, co řekli, naučí se dítě, že to, co řeknou, myslí naprosto vážně. Z minulosti je však dítě naučeno, že mu to několikrát projde, než bude muset opravdu přestat zlobit. Někteří rodiče se bojí říci „ne“. Někteří se záporu vyhýbají, protože se nechtějí hádat, jiní mají strach, že je jejich dítě nebudou mít rády, jiní se snaží vyhnout trapnému pocitu, když jejich dítě dostane záchvat vzteku. Rodiče často používají neutrální výroky, jako např. „Možná“, „Uvidíme“ nebo „Ještě pět minut“. Na jejich používání není nic špatného, ale děti musí mít jistotu, že „*uvidíme*“ znamená někdy „*ano*“ a někdy „*ne*“. A jak tohle děti naučit? Čas od času je potřeba, aby za tím „*uvidíme*“ následovalo „*ne*“. Dětem se to možná nebude líbit, ale určitě to přežijí. V opačném případě se začnou dožadovat toho co chtějí v naději, že rodiče udolají.

Důležitá je také důslednost mezi rodiči. Pokud je otec příliš přísný a matka naopak povolná, naučí se s nimi děti brzo manipulovat. Proto je nezbytné, aby se rodiče dohodli také mezi sebou na pravidlech vedení a výchovy dětí, co od dětí očekávají, co si budou muset vysloužit, jak je trestat apod.¹¹

Stejně tak je důležitá i důslednost rodičů v případě nedbalosti dětí. Upozornění dítě na jeho nedbalost by mělo proběhnout co nejdříve a rodič by měl trvat na tom, aby napravilo chybu okamžitě a samo. Tím dávají dítěti najevo, že vše, čím bylo pověřené, je důležité a má se prostě udělat a dokončit. Tento přístup donutí dítě, aby ke každému úkolu přistupovalo zodpovědně, a to bez ohledu na to, zda bude zkontrolováno či nikoliv. Dítě se tak učí jednu velice důležitou vlastnost pro život, a tou je spolehlivost.

Důslednost není snadná, ale vždy stojí za námahu. Pokud chceme mít ukázněné děti, musíme být důslední. Pokud něco řekneme, musíme to myslet vážně a musíme to splnit. Důslednějším přístupem ovlivníme chování svých dětí k lepšímu. To, jak důslední byli rodiče při výchově svých dětí se ukáže v budoucnosti např. jak člověk přistupuje k úkolům či práci, jak si dokáže práci rozdělit, jak rychle a obratně dokáže zadaný úkol splnit, zda hledá výmluvu, aby se práci vyhnul apod.

3.4 Odměna a trest

Odměna je výchovný prostředek, který rodičům pomáhá posilovat žádoucí chování dítěte. Odměňovat je mnohem příjemnější než trestat a navíc odměna vytváří v dětech vnitřní motivaci, učí je sebekázi, zvyšuje jejich sebejistotu, vytváří pocit úspěchu a podporuje zdravé rodinné ovzduší. Pozitivní momenty jsou pro vývoj dítěte nesmírně důležité, přestože v jejich činnosti vždy najdeme nějaké chyby. Ovšem i k nedokonalým výsledkům či chování lze přistupovat kladně. Ocenit zájem, snahu nebo trpělivost, to vše ukazuje dítěti další cestu, jak být příště dokonalejší a úspěšný.

Trest naopak chápeme jako výchovný prostředek, kterým se snažíme potlačit nebo odstranit nežádoucí chování a vést tak děti ke správnějším rozhodnutím. V žádném případě se nejedná o odplatu nebo pomstu. Trest by neměl děti zahanbovat, ponižovat

---

¹¹ SEVERE S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000, str. 80-87, ISBN 80-7178-368-4

ani degradovat. Měl by jim pomoci k tomu, aby poznaly, že být hodný a chovat se dobře je lepší, než zlobit. Trest by měl být krátký a jednoduchý, je tak mnohem účinnější než trest přísný a tvrdý. Jako příklad bych třeba uvedla situaci, kdy je dítě venku s kamarády a přijde domů později než bylo dohodnuto. Vhodnějším trestem pro něj bude určitě odepření nějaké sladkosti než měsíční zákaz vycházek.

Vhodnou a často používanou formou trestu jsou zákazy. Je na každém z rodičů, jaký zákaz zvolí, např. sledování televize, návštěvy kamarádů, používání telefonu, hraní her na počítači aj. Trest by měl být snadno uskutečnitelný a neměl by postihnout nikoho jiného než toho, kdo se provinil. Také jeho délka má být přiměřená, jinak může v dítěti vyvolat beznaděj a nemotivuje ho ke zlepšení chování.

Často diskutovaným tématem jsou tělesné tresty. Názory rodičů jsou různé. Někteří je používají a nevidí na nich nic zlého, někteří své děti neuhodí nikdy. Myslím si však, že většina rodičů svým dětem občas napláčá, protože je v daný okamžik nenapadne lepší způsob trestu. Zda je to trest vhodný a funkční nechám na zvážení každého rodiče. Dle mého názoru však lze i bez tělesných trestů vychovat ukázněné děti. Samotný výprask slouží spíše k uvolnění hněvu, ale je to jen dočasné řešení, které může napáchat více škody než užitku.

Odměna i trest jsou mocné nástroje v rukou rodičů, které není snadné efektivně využívat. Pro zdravý vývoj dítěte má každopádně větší význam pochvala či odměna, kterými se tak u dítěte posiluje žádoucí chování. Trest by měl být až tím krajním prostředkem k dosažení žádoucího chování.

3.5 Rodinné rituály

Společné činnosti rodiny se častým opakováním ritualizují. To znamená, že se vykonávají ustáleným způsobem, se kterým jsou zúčastnění účastníci srozuměni. Každý člen rodiny má při rituálu přidělenou svoji úlohu.

Patrně nejvýznamnějším rituálem všedního dne je společné jídlo rodiny. Rodinnými zvyklostmi je dáno, kdo jídlo připravuje, kdo upravuje stůl před jídlem, podle jakého signálu může jídlo začít, o čem se může či nemůže u stolu hovořit, zda se jídlo nějakým způsobem hodnotí, případně zda se děkuje tomu, kdo jej připravil, jak se uklízí stůl, jak se myje nádobí apod.

Stejně významné jsou i spánkové rituály či ukládání dětí ke spánku. Spánkové rituály si často neseme z dětství po celý život. Jsou velmi významné nejen pro somatické zdraví,

ale též pro zdraví psychické, či v krátkodobém horizontu pro naše bezprostřední následné pocity či výkonnost druhý den. Většinou začínají nějakým signálem ze strany rodičů, poté je třeba aby se dítě umylo, převléklo a dostalo se do postele. Někdy se jim čte pohádka nebo vypráví příběh, může dojít i k ritualizovanému rozloučení na noc.¹²

Rodinné rituály v průběhu roku často souvisí s konkrétní společností, ve které rodina žije, s geografickými podmínkami, s materiálním zázemím apod. Za nejvýznamnější lze dle mého názoru považovat vánoce, velikonoce, narozeniny a svátky. Právě tyto rituály nám pomáhají uchovávat naše hodnoty a víru, odhalují normy každé rodiny, poskytují bezpečí a posilují pocit vlastní hodnoty. Existuje také mnoho tzv. přechodových rituálů rodiny, které nám mají ulehčit případné změny či významné zlomy v životě. Patří sem např. svatba, narození dítěte, vstup dítěte do školy, odchod do důchodu, přijetí smrti v rodině apod.¹³

Rituály mají v životě jednotlivce i společnosti významné a trvalé místo a ačkoliv se zdá, že vzhledem k současnému životnímu tempu, vyznávaným hodnotám a dalším aktuálním celospolečenským jevům ustupují do pozadí. Posilování významu rituálů je jedna z cest, jak kladně ovlivňovat rodinnou soudržnost, pocit sounáležitosti a konečně i pocit stability a zázemí pro jednotlivce.

3.6 Jak vychovávají hračky

Hračky existují již od pravěku a až do nedávné doby si děti hrály s věcmi, které našly ve svém okolí, s předměty denní potřeby v domácnosti, případně s hračkami, které jim vyrobil šikovný tatínek, dědeček nebo dovedná maminka či babička. K tomu, aby se z „věci“ stala hračka, pomáhala pak dětem především jejich fantazie. Z papíru, krabic, hadříků, kostek apod. si dítě vytvářelo vlastní svět. O možnosti uplatnit a rozvíjet v dnešní době fantazii, jsou dnešní děti do jisté míry ochuzeny. V dnešní době je náš trh doslova zaplaven množstvím hraček, které jsou navíc pěkně drahé. Hračky se staly především předmětem průmyslu, obchodu a reklamy a týkají se spíš dospělých než samotných dětí.

---

¹² MATOUŠEK O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd., Praha: SLON, 1993, str. 73, ISBN 80-901424-7-8

¹³ <http://www.planovanirodiny.cz>

A jaká by vlastně hračka měla být? Měla by podněcovat pohybový, smyslový, rozumový a citový vývoj dítěte, měla by žádoucím způsobem rozvíjet jeho společenské postoje a napomáhat k vytváření dobrých návyků, měla by podněcovat a vhodně usměrňovat dětskou fantazii.

Protože nemůžeme od dětí očekávat, že se budou samy rozhodovat, s čím si budou hrát a s čím nikoli, co je jim výchovně k užitku, čím se rozvíjí jejich schopnosti, dovednosti apod., musejí mít za ně rozum právě dospělí. Ať už jsou to rodiče, prarodiče, strýcové či tety, jejich častým prohřeškem je především to, že dětem kupují ty hračky, které se líbí jim, s kterými by si rádi hráli, kdyby ještě byli dětmi. To platí především o technicky nadaných otcích a technických hračkách. Pak se stává, že vývojovou vyspělost svých dětí rodiče spíše přecení a ve svém výběru hraček se o nějakou tu vývojovou fázi předběhnou. A tak se stane, že tříletý chlapec, který by měl větší potěšení z nějaké malé stavebnice, dostane autíčko na dálkové ovládání a stejně stará holčička, která by si asi nejvíce vyhrála s panenkou nebo se zvířátko, dostane miniaturní kadeřnický salon.

Dětská psychologie přidává hračkám ještě další přívlastky. Každá hračka má jednak svoji vývojovou hodnotu a dále podnětovou hodnotu. Jedny hračky jsou vhodné pro děti šestiměsíční, jiné pro děti tříleté a jiné pro školáky. Hračky působí různým způsobem a v různé míře na psychické funkce dítěte. Některé podněcují zrakové vnímání, jiné hmatové či sluchové. Některé cvičí rozkládání celků v části a skládání částí v celek, což je pro psychický vývoj dítěte velmi důležité, např. když se učí číst a psát - rozkládat slova v hlásky, z písmen skládat slova apod. Jsou hračky, které cvičí trpělivost a sebeovládání, jiné stimulují dětskou vynalézavost. Hry podle pravidel vedou děti k poznávání a přijímání řádu ve všem dění na tomto světě.

V dnešní době si mohou děti vybírat, ale hlavně rodiče mohou vybírat pro ně, hračky podle jejich zálib, schopností a temperamentu. Účelným a správným výběrem hraček můžeme děti cvičit, podněcovat, trénovat a posilovat některé slabiny v jejich duševní výbavě. Stejně tak můžeme tlumit některé vlastnosti, které jsou přepjaté a přebujelé. Hračky by měly být nástrojem, který nám napomáhá k harmonizaci vývoje dítěte, k rozvoji představivosti a dovednosti. Neměly by být jen nástrojem k zabavení dítěte, který u nich nevyvíjí žádnou aktivitu. Jaký obraz si pak dítě vytvoří o světě? Že svět funguje na knoflík, který stačí zmáčknout a nemusí se o nic snažit, nic je to nestojí.¹⁴

---

¹⁴ MATĚJČEK Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd., Praha: Portál, 1996, str. 107-111, ISBN 80-7178-085-5

3.7 Zvíře jako vychovatel

Společnost zvířat se stala člověku osudem již od pradávna. Člověk dokázal svými schopnostmi některá zvířata ochočit a využít ke svému užitku, některá přijal do své blízkosti jen tak pro radost. Není proto divu, že i v dnešní době, která je plná počítačových her a elektronických hraček, zájem dětí o zvířata neupadá. Kontakt dítěte se zvířetem může přispět k formování žádoucí postojů nebo dokonce k léčení některých duševních těžkostí či poruch. A proto je důležité, aby se děti se zvířaty seznamovaly, poznávaly je a žily s nimi. Nejde však v této věci o žádné „pravidlo“. V některých případech je nutné ustoupit, např. jestliže dítě trpí alergií, nebo je-li příliš úzkostné a zvířete se bojí, nebo když má ke zvířeti odpor. Výchovní prospěch ze soužití se zvířaty lze očekávat pouze tehdy, když to přináší radost, potěšení a dobrou náladu lidem i zvířatům. Nestačí, aby zvířata v lidském světě přežívala, ale aby do něho vnášela něco pěkného a vytvářela s člověkem přirozené zdravé společenství. To je pak také prostředím, ve kterém se zvíře může stát dítěti vychovatelem.

V souvislosti se vztahem ke zvířatům je však důležitá ještě jedna věc. Předtím, než si pořídíme nějaké to zvíře, musí být v rodině jasné, kdo se o něj bude starat. Samozřejmě, že kus odpovědnosti přebírají děti, ale tu hlavní odpovědnost ponese rodiče. Teprve až od puberty lze očekávat, že dítě převezme podstatnou část úkolů, které přítomnost zvířete v rodině nutně přináší. V tomto období už ve zvířeti nevidí jen živou hračku, ale spíš kamaráda a společníka. Do té doby děti do odpovědnosti postupně dozrávají, přičemž právě přítomnost zvířete toto dozrávání významně podněcuje.

Pokud bychom si vytvořili jakýsi imaginární žebříček domácích zvířat, zaujímal by nejvyšší místo samozřejmě pes. Ten dokáže přijímat člověka jako svého pána a ochránce, je ochoten mu pomáhat a sloužit. Cvičení psi se dnes uplatňují jako společníci lidí s těžkými poruchami zraku, ale dovedou pomáhat i lidem neslyšícím či jinak zdravotně postiženým.

Se zvířaty si mohou děti osvědčovat a rozvíjet své pečovatelské a ochranné tendence, něžnost, ohleduplnost, obětavost a řadu dalších postojů, které využijí až budou mít jednu své vlastní děti.¹⁵

---

¹⁵ MATĚJČEK Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd., Praha: Portál, 1996, str. 113-120, ISBN 80-7178-085-5

3.8 Deset „zlatých“ pravidel

Snad všichni rodiče se chtějí radovat ze svých dětí, sdílet s nimi jejich úspěchy i prohry. Jak je to snadné, pokud jsou hodné a spolupracují. Není potřeba zvyšovat hlas ani se hádat, je možné se věnovat jen samým příjemným činnostem. Pokud však děti nejednají tak, jak by měly, už to tak snadné není.

Následujících pár pravidel by možná stálo za to, udělat si čas a zamyslet se, jak lépe přispět ke „správné“ výchově našich dětí.

1. Odměňujte správné chování, nikoli nesprávné. Povzbuzujte děti, když zdvořile o něco požádají – nepodporujte je v kňourání, otravování a záchvatech vzteku. Potvrzujte je v klidných diskuzích, nikoli v hádkách nebo v bojích o moc.
2. Přemýšlejte, než něco řeknete. Říkejte jen to, co opravdu myslíte vážně. Když něco řeknete, dodržte to. Nenechte se zviklat. Připravte si vizuální upomínky. Dopřejte si odměnu za důslednost.
3. Očekávejte od svých dětí dobré chování. Děti musejí vědět, co od nich očekáváte a co mohou ony očekávat od vás. Když budou umět předvídat, jak se v určitých situacích zachováte, budou se lépe rozhodovat.
4. Děti věří tomu, co jim řeknete. Ved'te své děti k úspěšnosti. Naučte je, že snaha a námaha je podstatnou částí úspěchu. Hodně je povzbuzujte. Když své děti povzbudíte, uvidí, že jim věříte a důvěřujete. Povzbuzení jim pomůže vyrovnávat se s nástrahami života s větší sebedůvěrou.
5. Předvídejte problémy. Stanovte pravidla předem. Buďte konkrétní a rozumní. Jakmile zjistíte u svého dítěte nějaký zlozvyk, udělejte si plán, jak tento zlozvyk odstranit. Soustřeďte se na úspěch. Povzbuzujte a podporujte. Na podporu svého plánu používejte tabulky a smlouvy.
6. Používejte takové tresty, které dítě povedou k zodpovědnosti a lepšímu chování. Rozumné tresty, např. určitá omezení nebo samotku, děti snášejí velmi dobře. Netrestejte z pomstychtivosti. Uvádějte trest do souvislosti s rozhodnutím dítěte. To ho povede k zodpovědnosti.
7. Začněte děti učit zodpovědnosti a rozhodování již v útlém věku. Připravujte je na život v reálném světě. Buďte přísní, ale pozitivní. Děti potřebují stanovené hranice a řád, potřebují dobrá pravidla a důslednost. Tyto vlastnosti vnímají jako projev vašeho zájmu a lásky.

8. Milujte své děti bez ohledu na to, jak se chovají. Soustřeďte se na jejich silné stránky. Naučte je znát hodnotu vnitřní odměny a zaměřujte se na příjemný pocit z dobrého jednání. Všímejte si rozhodnutí, za něž zaslouží pochvalu. Vštěpujte jim umění sebezpřijetí. Pomozte jim pochopit jejich slabosti a vyrovnat se s vlastními chybami. Buďte jim příkladem. Ony se naučí přiznávat své chyby před druhými. Tím se sníží negativní vliv jejich slabostí na jejich život.
9. Dopřávejte si podporu ve chvílích, kdy ostatní soudí. Nenechte se dítětem dohánět k zuřivosti. Buďte silní, ovládejte se a buďte dobrým vzorem. Děti se pak budou učit od vás.
10. Vytvořte zdravé a příjemné rodinné ovzduší. Soustřeďte se na silné stránky jednotlivých členů rodiny. Přijímejte je za své. Povídejte si o hodnotách a cílech. Děti se vám budou svěřovat se svými problémy. To se vám bude velmi hodit v období jejich dospívání.¹⁶

---

¹⁶ SEVERE S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000, str. 193-194, ISBN 80-7178-368-4

3.9 Dílčí závěr

Jak se mění společnost, mění se i výchovné přístupy. Mnohem více uznáváme a respektujeme práva a osobnost dítěte. Ve výchovných postupech je patrná větší demokratizace a liberalizace. Dítě už není pouze objektem rodičovského působení, ale stává se spoluautorem svého osudu. Postoje rodičů k dětem, výchovné styly i techniky ovlivňují rodinné soužití, působí komplexně a vzájemně se prolínají.

Ke svému zdravému duševnímu vývoji potřebuje dítě klidný a spořádaný domov, milující matku a laskavého otce, časté projevy lásky a náklonnosti. Jen tak lze vybudovat důležitou citovou základnu, na které lze dále budovat a stavět. Na dítě působí všechny okolní podněty. Vše, co rodiče svojí výchovou vloží do svého dítěte, si s sebou nese do dalšího života a ať chce nebo ne, projeví se i ve výchově jeho dětí.

Deset „zlatých“ pravidel, které jsou uvedeny v závěru této kapitoly nepovažuji v žádném případě jako návod na výchovu dětí, spíše jako možné zamyšlení nad tím, jak zlepšit nebo změnit přístup rodičů k výchově.

4. Manželská a rodinná poradna

Téma závěrečné kapitoly své bakalářské práce jsem zvolila v souladu se svou odbornou praxí v manželské a rodinné poradně. Během své praxe jsem se snažila blíže seznámit s činností a funkcí manželské a rodinné poradny. Nejdříve bych se ráda zaměřila na otázku kam a proč chodit do manželských poraden, jaké jsou podmínky poskytování jejich služeb a jakým způsobem probíhá samotná konzultace. V závěru této kapitoly bych popsala výsledky svého výzkumu, který jsem měla možnost v poradně provést a ověřit tak svoji hypotézu – *Konflikt v rodině působí i na dítě, čímž významně ovlivňuje jeho budoucí vývoj.*

4.1 Kam a proč do rodinných a manželských poraden?

Manželské a rodinné poradenství má v Brně dlouholetou tradici. Poradny nabízejí služby klientům již od roku 1971. Za tuto dobu zde vyhledaly pomoc desetitisíce klientů. Manželské a rodinné poradny jsou zařízeními Centra sociálních služeb, příspěvkové organizace. Jedná se o komplexy sociálních služeb, které poskytují svým klientům, tj. partnerům, snoubencům, manželům, rodinám i jednotlivcům, odborné sociální služby a pomoc při řešení těžkostí partnerského soužití a mezilidských vztahů vůbec. Poskytují klientům jednorázové konzultace, krátkodobé poradenství, ale také dlouhodobé psychoterapeutické vedení. V poradně také probíhá práce se skupinou – kurz komunikace s prvky asertivity, a to pro začátečníky i pokročilé. Veškeré služby poradny jsou pro klienta bezplatné. Těžiště služby spočívá v konzultacích s rodinou, jiným sociálním systémem či jednotlivcem. Poradny všestranně přispívají k tomu, aby manželství, rodina i jednotlivec plnili optimálně svou funkci v rodině ve smyslu zásad zákona o rodině a také svou funkci v občanském životě.

S jakými problémy se může občan na manželskou a rodinnou poradnu obrátit?

Manželské problémy – poradny pomáhají řešit nesnáze, které člověku znepríjemňují nebo komplikují manželské soužití. Počínaje neschopností manželů dohodnout se na společných věcech, přes problémy vytváření optimálního životního stylu, problémy spojené s žárlivostí, nevěrou, sexuálními nesnázemi, poruchami citových vztahů apod.

Rodinné problémy – ohrožení základních funkcí rodiny, poruchy vztahů mezi rodiči a dětmi, poruchy vztahů v širší rodině, výskyt zdravotní či sociální patologie v rodině,

adaptace na přechod z jedné vývojové fáze rodiny do druhé apod. V podstatě jde o mezigenerační rozpory, tedy nikoliv o nesnáze ve vztazích mezi manželskými partnery, ale o jejich vztahy např. k rodičům popřípadě dospělým dětem.

Problémy v partnerských vztazích – jde o problémy, které se objevují již před uzavřením manželství. Potíže se vyskytnou nejen u mladých snoubenců. Tyto nesnáze mohou mít lidé nezávisle na věku – dokonce v padesáti letech může být plánování společného života spojeno s většími obtížemi, než je tomu u dvacetiletých.

Problémy spojené s osamělostí – jde o komplex problémů spojených chyběním partnerského vztahu. V poradně lze získat informace, jakými způsoby a s jakou nadějí na úspěch je možné hledat životního partnera. Stejně tak odpověď na otázku, proč se nedaří partnerský vztah navázat a zejména udržet a rozvinout, nebo jak utvářet svůj život co nejlépe v osamění.

Osobní problematika jednotlivce s dopadem na vztah, rodinu či společenské začlenění klienta – problémy klientů v mezilidských vztazích, otázky osobního růstu, sebehodnocení, sebepoznání a sebeprosazení, zvládání stresových situací, obtíže v přijetí změn v životě, hledání smyslu života a životních hodnot.

Problémy v průběhu rozvodu a po rozvodu – jde především o komplex partnerských a výchovných problémů spojených s ukončením manželství. Poradny neřeší právní problematiku, mohou pomoci při řešení sociálně – psychologických problémů, přizpůsobení se nové životní situaci, zvládání rodičovství rozvedených rodičů apod.

Problematika závislosti – zvláště v souvislosti s jejich negativním dopadem na rodinu, např. alkoholismus, drogová závislost, gamblerství, workholismus, patologická citová závislost.

Pomoc poradny lze vyhledat i při řešení dalších problémů, jako je problematika náhradní rodinné péče, životní traumata, psychické a fyzické násilí v rodině či vztahu aj.

4.2 Podmínky poskytování služeb

Při první návštěvě manželské a rodinné poradny je každý člověk, který se stane jejich klientem, seznámen s podmínkami poskytování služeb. Podpisem následně stvrzuje, že jim porozuměl a bere je na vědomí.

1. Všechny poradenské služby jsou bezplatné dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.
2. Klient má právo vystupovat v kontaktu s poradnou anonymně, tedy bez udání jména a adresy.
3. Klient uzavírá s poradcem ústně konkrétní dohodu. Během spolupráce má klient právo dohodu změnit.
4. Počet konzultací navrhuje poradce po dohodě s klientem dle závažnosti problematiky.
5. Klient má právo ukončit spolupráci kdykoliv bez udání důvodu.
6. Pokud se klient nemůže z vážných důvodů dostavit na dohodnutou konzultaci, je vhodné se včas omluvit.
7. V případě poradcovy dlouhodobé nepřítomnosti, nebo pokud se vyčerpají možnosti pro naplnění klientovy dohody, může být spolupráce ukončena. V takovém případě lze klientovi nabídnout změnu poradce a informace o dalším postupu.
8. Pracovník poradny může odmítnout nebo ukončit spolupráci s klientem, pokud mu nemůže v jeho problematice pomoci (doporučí klientovi jiného odborníka), dále v případě, když se klient bez omluvy opakovaně nedostaví na dohodnutou konzultaci, anebo v případě, že je klient intoxikován nebo se vůči poradci chová agresivně.
9. Další osoby mohou být ke konzultacím přizvány pouze se souhlasem klienta a po dohodě s poradcem.
10. Klient má právo podat stížnost.
11. O průběhu kontaktu klienta s poradnou se vede dokumentace. Do dokumentace má klient právo nahlédnout na základě vnitřních pravidel poradny. Dokumentace obsahuje data jednotlivých kontaktů klienta s poradnou. Některá data jsou dále statisticky zpracovávána, ale vždy s ohledem na zachování anonymity klientů.

12. Přístup k získaným údajům mají pouze pracovníci poradny. Dokumentace je chráněna před přístupem neoprávněných osob.
13. Pracovníci poradny jsou povinni zachovávat mlčenlivost a nejsou oprávněni poskytovat informace příbuzným klienta.
14. Poradce si musí vyžádat souhlas klienta i v případě, že bez identifikačních znaků bude o jeho problematice referovat v rámci kasuistiky na odborném fóru.
15. Pouze s klientovým souhlasem může být u konzultace přítomen externí nebo interní supervizor.

4.3 Konzultace s poradcem

Schůzku v poradně si lze domluvit telefonicky či osobně. Při první návštěvě poradny přivítá klienta nejdříve sociální pracovnice. S klientem vyplní záznamový arch, který obsahuje základní osobní údaje, např. jméno, příjmení, bydliště, telefon apod., a dále základní anamnestické údaje, jako jsou např. věk, pohlaví, rodinný stav, vzdělání, povolání, délka trvání manželství nebo vztahu, počet dětí atd. Na tento arch se následně zaznamenává charakteristika daného případu, doporučení a případně termín další konzultace. Pokud je přáním klienta navštívit poradnu anonymně, je toto přání respektováno. Následně má klient právo zvolit si svého poradce. První sezení s psychologem trvá obvykle 1 – 1,5 hodiny, další většinou již jen 1 hodinu. V individuálních případech, např. při práci s celou rodinou, však může trvat i déle. Poradenské konzultace jsou krátkodobé intervence (1 – 6 konzultací), které mají klientovi pomoci zorientovat se v problémové situaci. Poradensko-terapeutické vedení (maximálně 12 konzultací) slouží k ovlivnění akutního konfliktního stavu nebo má zastavit nějaký chronický vývoj ve vztahu. Cílem je pomoci zvládat životní problémy ve vlastní režii lépe než doposud. Maximální diskrétnost je samozřejmostí.

4.4 Odborná praxe

S ohledem na téma mé bakalářské práce – Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte – jsem se snažila najít takovou praxi, která by mi více přiblížila problematiku rodiny a výchovy dětí. Proto jsem uvítala, když mi bylo umožněno navštěvovat manželskou a rodinnou poradnu v Brně – Židenicích. Měla jsem tak možnost seznámit se nejenom s pracovníky poradny, ale i s problematikou rodinných a partnerských vztahů.

Přístup pracovníků poradny je vstřícný, přátelský a naprosto profesionální. Zpočátku mě překvapilo, jaké množství klientů poradnu navštěvuje. Do určité míry mají tito lidé i můj obdiv. Udělat už ten první krok a přiznat si „Ano, mám problém“ a chtít ho z vlastní vůle řešit, je náročné. Zvláště když si uvědomím, jak jsou dnešní lidé více uzavření do sebe a neradi mluví před ostatními o svých problémech, které berou jako své vlastní selhání nebo neúspěch. Neříkám, že poradna je jediným řešením, je ale místem, které umožňuje dát lidem jiný pohled na věc a pomůže jim najít další cestu a smysl v jejich životě.

Konzultaci v manželské a rodinné poradně si lze domluvit osobně nebo telefonicky, v akutních případech se pracovníci snaží zajistit konzultaci s klientem okamžitě. Před úvodní konzultací je klient seznámen s podmínkami poskytování této služby a následně má možnost zvolit si svého konzultanta. Během praxe jsem se setkávala s lidmi, kteří se obraceli na poradnu se svými partnerskými či manželskými problémy, s problémy ve výchově dětí nebo s individuálními problémy, kterými byly ztráta sebedůvěry, hledání smyslu života a životních hodnot.

V průběhu praxe mi bylo umožněno provést průzkum, kterým jsem chtěla ověřit svoji hypotézu. Ze 100 náhodně vybraných záznamů jsem zjistila následující skutečnosti:

Problémy v partnerských a rodinných vztazích byly zjištěny u více jak 75 % záznamů.

Nejčastějšími příčinami konfliktů v partnerských vztazích jsou:

- nevěra
- domácí násilí
- alkohol
- drogy
- zaměstnání
- bytová otázka
- nedostatek komunikace

Nejčastějšími příčinami konfliktů ve vztazích mezi rodiči a dětmi jsou:

- rozvod rodičů
- zneužívání dětí
- ponižování dětí
- domácí násilí
- nedostatek komunikace

Pokud shrneme příčiny, které mají vliv na problémy v partnerských vztazích, bývá jejich důsledkem rozvod či rozchod partnerů. Mnohem větší stopy však zanechají rodinné konflikty na dětech. Mezi nejčastější reakce ze strany dětí patří:

- zavržení obou rodičů
- odvrácení se od jednoho z rodičů a přilnutí k druhému rodiči
- zhoršení školního prospěchu
- poruchy řeči
- pomočování
- útěky z domu
- krádeže
- požívání alkoholických nápojů
- užívání drog
- sebevražedné pokusy
- izolace od okolního světa

4.5 Dílčí závěr

V dnešním světě se objevuje spousta problémů a komplikací, kterým je rodina vystavena a které mnohdy neumí řešit. Odbornou pomoc, kterou nabízejí manželské a rodinné poradny, může využít každý člověk, pokud najde odvahu a přizná si existenci nějakého problému, který chce řešit. Odborníci v manželských a rodinných poradnách, které se orientují převážně na poradenství v oblasti rodinných a partnerských vztahů, pomáhají lidem lépe zvládat jejich těžké životní osudy a snaží se najít pro ně vhodná řešení do budoucna, aby byli schopni zvládnout své problémy sami a lépe.

Na základě získaných poznatků jsem došla k závěru, že konflikt v rodině se negativně podílí na dalším vývoji dětí.

Závěr

Rodina patří mezi nejvýznamnější společenské instituce, která provází téměř každého člověka ve všech fázích jeho života. Je prvním a velmi závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Kromě zajištění základních primárních potřeb určuje rodina svým vlivem i životní dráhu dítěte – předává mu představu o manželství a rodině, o hodnotách, o pracovním uplatnění. Fungující rodina dává dětem pozitivní vzory, které pro svůj zdravý rozvoj potřebují.

Rodina však má smysl i pro rodiče. Starost o členy rodiny je víc než starost sám o sebe. Se svými dětmi mají rodiče možnost znovu prožít vlastní dětství, mají možnost vyvarovat se chyb, kterých se při výchově dopouštěli jejich rodiče. Všichni rodiče mají v zásadě stejné cíle a touhy. Chtějí, aby jejich děti byli šťastné, úspěšné, samostatné a co nejlépe připravené pro život ve společnosti. Chtějí, aby si samy sebe dokázaly vážít a aby k ostatním lidem přistupovali s úctou a láskou. Mít „správně“ vychované děti však není jednoduché. Spousta rodičů se při výchově setkává s různými problémy. Ale ublížit dítěti mohou i nevhodné výchovné přístupy ze strany rodičů. Přílišná přísnost může být někdy příčinou vážných nervových poruch. Dítě také může ztratit svůj pocit sebevědomí a sebejistoty. Naopak přílišnou lásku můžeme dosáhnout toho, že dítě se stane rozmazleným. Takové dítě se stává egoistickým a nedokáže se nikdy úplně osamostatnit. Avšak pokud jsou rodiče ke svým dětem nevšímaví, tak značně ochuzují citový život dítěte a mohou způsobit, že se děti stejně chovají ke svému okolí a později nedovedou k nikomu citově přilnout. Rodiče, kteří jsou přespříliš zaměstnaní svou kariérou a svými problémy, než aby se zajímali o své děti, často nemají ani potuchy o tom, že jejich děti mají nějaké problémy, natož aby je s nimi řešili.

Dnešní doba je často charakterizována krizí rodiny a rozpadem rodinných hodnot. Předchozí generace vydávaly mnohem méně energie a úsilí na výchovu početného potomstva, přesto neznaly problémy dnešních rodičů. Je pravda, že dnešní děti se rodí do jiného světa. Změnilo se politické, hospodářské i sociální uspořádání společnosti. Změnil se i způsob výchovy a změnili se samotní rodiče. Přes to všechno je právě rodina tou prvotní skupinou, která formuje náš osobní vývoj a postoj k ostatním skupinám a tedy i k celé společnosti.

Úloha sociálního pedagoga by v dnešní společnosti neměla být jen profesí, ale spíš posláním. Studium sociální pedagogiky jsem získala možnost seznámit se blíže s jejími úkoly, cíli a tím i jejím významem pro dnešní společnost. Zejména v oblasti rodiny

a výchovy dětí, může sociální pedagogika nabídnout řadu možností, jak zmírnit nebo odstranit vliv negativních jevů, které na jedince ve společnosti působí. Tím, že je rodina tou první socializační skupinou, se kterou se ve svém životě setkává téměř každý z nás, je působení sociální pedagogiky v této oblasti nepostradatelné. Sociální pedagog nachází své uplatnění nejen ve školách, poradnách, občanských sdruženích, ústavech sociální péče apod., ale také v běžném životě, kdy svými znalostmi může nabídnout pomoc lidem při řešení nějakých problémů a hlavně může působit i preventivně.

Resumé

Rodina patří mezi nejvýznamnější společenské instituce, která provází téměř každého člověka ve všech fázích jeho života. Je prvním a velmi závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Kromě zajištění základních primárních potřeb určuje rodina svým vlivem i životní dráhu dítěte – předává mu představu o manželství a rodině, o hodnotách, o pracovním uplatnění. Fungující rodina dává dětem pozitivní vzory, které pro svůj zdravý rozvoj potřebují.

Dnešní doba je často charakterizována krizí rodiny a rozpadem rodinných hodnot. Předchozí generace vydávaly mnohem méně energie a úsilí na výchovu početného potomstva, přesto neznaly problémy dnešních rodičů. Je pravda, že dnešní děti se rodí do jiného světa. Změnilo se politické, hospodářské i sociální uspořádání společnosti. Změnil se způsob výchovy a změnili se samotní rodiče.

V první kapitole bakalářské práce se snažím popsat vývoj a postavení rodiny ve společnosti, postavení jednotlivých jejích členů, a to v historickém kontextu, neboť stejně jak se vyvíjela společnost, vyvíjela a měnila se i podoba rodiny.

Ve druhé kapitole se zabývám různým rodinným prostředím, ve kterém se dítě pohybuje od svého narození, a také situacemi, které ovlivňují jeho budoucí vývoj

Třetí kapitola pojednává o samotné výchově. S ohledem na téma práce jsem se zaměřila na základní výchovné styly a prostředky, které dle mého názoru významně napomáhají rodičům a podílí se tak na výchově a vývoji dítěte, např. vzory, rituály, důslednost, odměna a trest, hračky, zvířata.

Téma závěrečné kapitoly své bakalářské práce jsem zvolila v souladu se svoji odbornou praxí v manželské a rodinné poradně. Snažila jsem se blíže popsat její činnost a význam pro dnešní rodinu. Zaměřila jsem se na otázky kam a proč chodit do manželských poraden a jaké jsou podmínky poskytování jejich služeb. V závěru této kapitoly jsem popsala výsledky svého výzkumu, který jsem měla možnost při své praxi uskutečnit.

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat vztah dnešních rodičů k dětem, zamyslet se nad tím, jak mohou konflikty v partnerských vztazích ovlivnit vývoj dítěte v budoucnu. Na základě získaných informací jsem dospěla k závěru, že konflikty v rodině a partnerských vztazích ovlivňují do budoucna hlavně naše děti. Přes to všechno si myslím, že rodina byla, je a bude tím nejstabilnějším a nepostradatelným článkem naší společnosti.

Anotace

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala problematice současné rodiny, zejména otázkám výchovy a rodinného prostředí. Děti ke svému zdravému vývoji potřebují prostředí, kde mohou uspokojovat své biologické a psychické potřeby, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina také poskytuje dítěti základní vzorce pro poznávání světa a je tak významným činitelem při utváření osobnosti dítěte. Konflikty v rodině mají negativní dopad na utváření této osobnosti. Odbornou pomoc při řešení partnerských a rodinných problémů poskytují manželské a rodinné poradny. Přispívají k tomu, aby manželství, rodina i jednotlivec lépe zvládali své životní problémy a plnili tak svoji funkci v rodině i ve společnosti.

Klíčová slova:

Rodina, rodiče, děti, výchova, rozvod, společnost, poradna

Annotation

I devoted to problems of current family, especially to education and family environment in my bachelor work. Children need atmosphere for their sound development, where they can meet their biological and mental needs. Especially need of security and lasting emotional attitude. A family also afford basic formula for cognition of the world and it is so significant factor for formation of personality. Conflicts in a family have adverse effect for formation of this personality. A marriage and family counselling service offer resolution at partner and family problems. It is conducive to marriage, a family and an individual have a good command of their problems and they subserve their function in the family and society.

Keywords:

Family, parents, children, education, divorce, society, counselling service

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 26
2. KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al. *Člověk – prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
3. MATĚJČEK Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-85282-83-6
4. MATĚJČEK Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd., Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-085-5
5. MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X
6. MATOUŠEK O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd., Praha: SLON, 1993, ISBN 80-901424-7-8
7. RHEINWALDOVÁ E. *Rodičovství není pro každého*. 1. vyd. Most:Motto, 1993, ISBN 80-901338-4-3
8. SATIROVÁ V. *Kniha o rodině*. 1. vyd., Brno: Svan, 1994, ISBN 80-901325-0-2
9. SEVERE S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-368-4
10. SINGLY F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd., Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-249-1
11. SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd., Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8
12. TÁUBNER V. *Rodiče v krizi?* 1. vyd. Neratovice: Petr Šorel, 1993, ISBN 80-900683-7-5
13. <http://www.planovanirodiny.cz>
14. www.rodina.cz
15. www.sos-vesnicky.cz